

Uppsatt på stång utgör följaktligen substratoriets nederkant standarets flygsida. Flera långa, hängande linnetrådar i två av dukens hörn är förmodligen lämningar efter något slag av banddekor. Till duken hör en mycket enkel trästång, som icke kan vara den ursprungliga. Den bär nämligen en etikett med påskrift att trofén tagits under Karl XII:s befäl 1701. Emellertid finns duken redan upptagen i Rustkammarens inventarieförteckning av år 1685 med beteckningen »Muskowitisk». Olof Hoffman, som i slutet av 1600-talet avbildade det svenska beståndet av vunna segertecken, har den också mycket riktigt med bland sina avmålningar.

Standaret med de applicerade röda korsen mot den vita linnebotten återger Polens färger, ehuru i omvänt förhållande. Den polska fanan hade sålunda röd botten med vitt emblem. Under vilka strider den svenska hären erövrat J 44, därom kan endast lösa gissningar framställas. Kanske var det under Gustav II Adolfs polska fälttåg på 1620-talet. Men även Karl X Gustav gick på 1650-talet segrande fram bland polackerna. Det förra alternativet förefaller förf. troligast. — Det kan tänkas att den polska hären, hårt trängd av de anfallande svenskarna, förlorat sina fälttecken. Kanske fick soldaterna då från ett kloster eller en kyrka dess redan då gamla som helig och måhända som undergörande betraktade duk, vilken de hoppades skulle återskänka den svikande krigslyckan. Den nämnda färgomkastningen spelade inte så stor roll; man visste sig ju föra ett helgat föremål — en korsfana — i spetsen för hären.

Margareta Wirgin

OM NAMNET SKOPINNTULL

I Dagens Nyheter den 30/9 1957 lämnade professor Jöran Sahlgren ett förslag till förklaring av namnet Skopinntull, och den 2/10 publicerade fil. lic. Willy Kleen i samma tidning ett med nästan samma innebörd. Härnedan följer ytterligare ett förslag till tolkning av namnet.

Skopinntull blev bekant genom Dr Hanna Rydhs forskning på Adelsö i Mälaren 1916—18 och uppfattades av henne som namn på en ganska stor gravhög, som ligger intill och öster om landsvägen mitt emot nuvarande Hembygdsgården nära Adelsö kyrka. Professor Sahlgren tillbakavisar först en av riksantikvarien Bengt Thordeman i Dagens Nyheter 25/9 1957 framförd förmodan att namnet möjligen skulle kunna betyda »Skopes hög».* Sahlgrens förklaring går ut på att namnets förra led är skopinne, dvs. träpinne som före pliggens tid användes till att fästa ihop de olika läderbitarna i skoklackar med, och senare ledet tull i betydelsen avgift. Namnet skulle ha uppkommit av att man förr vid passerandet av gravhögen betalade »tull till

* Denna namnförklaring är mycket hypotetiskt framställd av dr Hanna Rydh i Svenska Fornminnesplatser nr 15 (Stockholm 1930), s. 36, och fogades av Dagens Nyheters redaktion till den intervju som här ovan citerats. *Red. anm.*

Fig. 1. Gravhögen Skopinntull sedd från söder (sluttningen ner mot Adelsö kyrka). Landsvägen löper omedelbart till vänster om gravhögen. Foto förf. 1958. — The burial mound, Skopinntull, seen from the south (the slope towards the Adelsö Church). The country road bends to the left immediately beyond the grave mound. .

den gravlagdes ande» genom att kasta skopinнар på högen. Vid gravhögen skulle således ha förekommit det slag av offerande som är bekant från många platser, speciellt där ett mord begåtts. Vanligen kallas sådana ställen offerhögar, offerkast eller dylikt. Det vanligaste man offrade var kvistar eller stenar. Men på Adelsö var det ej så gott om kvistar, och därför tog man skopinнар, som man för ändamålet bar med sig i fickan, när man skulle passera platsen.

Dr Kleens förklaring, vilken tidigare publicerats i Nya Dagligt Allehanda 8/9 1938, utgår från att professor Sahlgrens tolkningar av »skopinne» och »tull» är riktiga, men orsaken till namnet skulle — enligt vad en mycket gammal man på Adelsö berättat för en god vän till dr Kleen — vara den att det bott en skomakare i en stuga på andra sidan vägen mitt emot gravhögen; där lämnades skodonen till halvsulning i samband med söndagens kyrkobesök, och bönderna sade därför, att de betalade skopinntull där. Skomakarstugan kallades därför Skopinntull. Enligt den gamle mannen fanns stugan kvar i hans ungdom; nu skulle den vara riven för länge sedan.

Ingendera av dessa förklaringar verkar särskilt trovärdig. Skopinнар var förr om inte verkligt dyrbara dock så pass tidsödande att skära till (tillverkades väl förresten mest av byskomakarna), att man med all sannolikhet inte gärna kastade bort dem. Det var dessutom säkert minst lika gott om kvistar nära Skopinntull förr som det är nu. Om man kommer landsvägen norrifrån fram mot Skopinntull, passerar man omedelbart före gravhögen

genom skogsområdet Hundskog (även en gård bär detta namn), varför det finns kvistar till hands på nära håll. Några minnen eller sägner om att man offrat på platsen finns mig veterligt ej heller. Beträffande den gamle Adelsömannens förklaring påminner den inte så litet om de svar jag själv fått av äldre Adelsöbor (har bott där sommartid sedan 1938). Det brukar vara ett tveksamt: »Det har kanske bott en skomakare där.» Från ett sådant antagande till ett direkt påstående är steget inte så långt. Jag har därför aldrig vågat tro på en förklaring i denna riktning, den har verkat för mycket tillrättalagd. En väsentlig orsak till tvivlet är också, att området på andra sidan landsvägen, mitt emot gravhögen, sedan säkert mycket lång tid tillbaka varit upptaget av byggnaderna till en lantgård (den Klassonska gården, donerad till Adelsö kommun omkring 1935). Manbyggningen inrymmer nu poststationen, och ladugården har byggts om till hembygdsgård. Flera ålderdomliga uthus står kvar, medan andra rivits för att lämna plats för planen vid Hembygdsgården, bl. a. en betydande länga alldeles intill landsvägen. Här har helt enkelt icke funnits plats för någon skomakares stuga. Om en gammal man 1938 mindes stugan, så frågar man sig också varför inte andra Adelsöbor kunnat påminna sig den. Finns det inte möjligen en enklare och mera rimlig förklaring?

Senare ledet är tull i betydelsen tullplats, i första hand stadstull. När lantbefolkningen förr kom till köpstäderna, måste de stanna och betala tull vid t u l l e n. Där stod tullstugan, ofta t. o. m. en på var sida om vägen, och där måste man passera för att komma in i stan. Tull fick betydelsen trång passage. Många platser på den svenska landsbygden har av den anledningen fått namn vari ordet tull ingår, t. ex. Tullportastena öster om Villingsberg (ett stort stenblock på var sida om vägen; enligt D. Harbe, Folkminnen från Edsbergs härad, II, 1956). Namnet passar bra för platsen där Skopinntull ligger. Där kommer man ut ur Hundskogen (ännu 1928—30 stod skogen tät ända fram till gravhögen även på östra sidan), och vyn över kyrkan och Hovgårdsområdet med dess fornminnen blir synlig; gravhögen Skopinntull ligger tätt intill vägen på ena sidan och en annan, låg men vid hög (sannolikt gravhög), som dessutom till helt nyligen var skogbevuxen, ligger mitt emot på andra sidan på den tidigare omnämnda lantgårdens gårdstomt. Vidare fanns här till fram mot slutet av 1930-talet en grind med stora grindstenar. Platsen där Skopinntull ligger bildar sålunda liksom en tull, innan man kommer fram till kyrkan strax nedanför.

Förre ledet (skopin-) är enligt min mening skopin-, dvs. en vid sammansättningen med tull gjord förkortning av skopina med betydelsen pina eller plåga som man kan få av skodon. Ända fram i 1800-talets senare hälft gick lantbefolkningen allmänt barfota om somrarna i Syd- och Mellansverige, inte bara barnen utan även de äldre. Skodon var dyrbara och fick inte slitas i onödan. Många äldre minns detta ännu, och det är välbekant genom talrika litteraturuppgifter. Man gick barfota även till kyrkan om söndagarna. Men i kyrkan måste man vara fin, och därför bar man skodonen med sig i handen för att framme vid kyrkan eller på någon lämplig plats

i dess närhet sätta sig ner och ta på sig skodonen. När man går barfota länge, blir fötterna stora, både bredare och tjockare, det senare bl. a. av de tjocknande fotsulorna. Det blir trångt och rent av plågsamt att få på sig skorna och framförallt att ha dem på sig. Det var säkert kännbarare förr, när man var hänvisad till byskomakarens hemmagjorda, hårda och grova skor. Var skodonen dessutom små från början — det var både på 1700- och 1800-talen fint om kvinnorna hade små fötter, dvs. små skor — så förstår man ordet skopina. Min mor (född i norra Närke 1861) berättade många gånger om den plågsamma skopinan förr och illustrerade berättelsen med ramsan »den som vill vara fin, får lida pin». Hon lät den syfta just på skopinan sommartid.

Enligt den här framlagda förklaringen är Skopinntull — om förklaringen är riktig, bör man skriva Skopintull, som ju vid hastigt uttal låter som Skopinntull — en folklig, från början förmodligen skämtsamt benämning på den plats där de Adelsöbor som kom norrifrån sommardag satte sig och tog på sig skorna, innan de gick in i kyrkan. Det var tullen där de måste stanna och där skopinan började. Kanske satte de sig rent av på gravhögens slutning? Om detta är rätt, har namnet troligen tillkommit under landtullens tid (1622—1810).

Var de söderifrån kommande besökarna i Adelsö kyrka satte sig för att klara av detta toalettbestyr, finns det mig veterligt inte något ortnamn som skvallrar om. Kanske satte de sig på själva kyrkogårdsmuren? Så gjorde Långbroborna vid Nikolaikyrkan i Örebro, vilket förtretade de fina stadsborna (B. Waldén, Långbro socken genom tiderna, 1936). Eller kanske på slutningen av den vackra gravhög som före Adelsökyrkogårdens utvidgning låg mellan landsvägen och kyrkogården och på vilken till för några år sedan den pittoreska röda bårboden stod.

Gustav S. O. Svensson

LITTERATUR OCH KRITIK

ARON ANDERSSON: *Silberne Abendmahlsgeräte in Schweden aus dem 14. Jahrhundert*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 1956: Textband 252 S., 69 Abb., 1 Farbtafel; Katalogband 65 S., 120 Tafeln. — Schwed. Kronen 100.—

156 Kelche und Patenen aus dem 14. Jhd. — davon fünf Sechstel aus der Zeit vor 1350 — behandelt das zweibändige Werk von A., und damit die grösste Zahl von Abendmahlsgeräten, die in irgendeinem Land aus diesem Jahrhundert erhalten geblieben sind. Nicht einmal Italien, das doch wie Schweden vom 30jährigen Krieg und im Unterschied zu Schweden sogar von Konfiskationen einer Reformationszeit verschont blieb, besitzt einen solchen stupenden Reichtum von hochgotischen Kelchen und Patenen.

Das Werk von A. ist eine echte Edition, also ein Corpus, wie es die Kunst-